

KAZAN TATARLARINDA VE HACILARDA MANİ SÖYLEME GELENEĞİ*

Yard. Doç. Dr. Çulpan ZARİPOVA ÇETİN
Muğla Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi,
Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü Öğretim Üyesi

Kulaktan kulağa, kuşaktan kuşağa aktarılan ve hayatın bütün gerçeklerini, insana özgü bütün duyguları en iyi şekilde anlatan maniler Türkiye’de meşhur olduğu kadar Türkiye dışında yaşayan başka Türk boylarında da yaygındır. Her toplumda kendine özgü bir gelenekle söylenerek, parçalanıp yaşamaya mecbur olsa da aslında bir bütün olan Türk milletinin hayat felsefesini yansıtmaktadırlar.

Kazan Tatarlarında *qısqa cırlar* adı verilen maniler genelde başka Türk boylarında da olduğu gibi Nevruz ve Nardugan bayramları, akşam oyunları, oturmalar, gençleri askere uğurlama ve düğün sırasında söylenilmiştir. Ama Tatarlarda yine de maniler daha çok sonbaharda ve uzun kış gecelerinde çuha doldurma, kendirden ip yapma ve dokuma tezgâhı başında kumaş veya yolluklar dokuma ve kaz yolma imecelerinde söylenirdi.

Hacılarda toprağın fazla verimli olmamasından dolayı burada yaşayan insanlar hayvancılık ve tarım ile uğraşmaktan ihtiyaçlarını karşılayacak kadar gelir kazanamamışlardır. Bu yüzden de kadınlar geçimlerini evde halı dokuyarak sağlamışlardır. Halı, yolluk-kilim dokuma geleneği birçok Türk boyu kadınları için ortak bir iş sayılabilir. O, Anadolu’dan Asya’ya (Türkmen, Özbek, Kırgız, Kazak) ve Asya’dan Kuzey’e doğru İdil nehri boyuna kadar uzanmış bir meslek olmuştur. Fark şu ki, Anadolu ve Orta Asya’da daha uzun süre konar-göçer hayatı yaşadıklarından ve koyun ağırlıklı hayvancılık ile uğraştıklarından dolayı halı dokuma geleneği bir sanat derecesine getirilmiştir. İdil nehri ve Ural dağları eteklerinde hayat geçiren Tatar Türkleri bütün Türk toplumları arasında yerleşik hayata en erken dönemlerde geçen ve İslam dinini de ilk kabul eden bir Türk toplumdur. Başka birçok değişik mesleği benimseyen Tatar Türklerinin hayatında halı dokuma geleneği o kadar da önemli yer almamıştır.

Çok verimli kara topraklı bir coğrafyada yaşayan Kazan Tatarları bahar ve yaz mevsimlerinde tarımcılıkla uğraşmışlardır. El işi ve dokumacılık için de ancak kış mevsimi müsait olmuştur. Fakat Tatar bayanları koyun yününden ip eğirip bu ipten çeşitli giyecekler örmenin yanında yolluk ve kilim de dokumuşlardır. Dokuma tezgâhı her köyde, durumu iyi olan her ailede mutlaka bulunması gereken araçlardan sayılmıştır. Ayrıca, kendiri ve çuhayı kendileri yetiştiren Kazan Tatarları bu bitkilerden elde edilen iplerden kumaşları da kendileri dokumuşlardır. Çok zahmetli olan işi genelde imece şeklinde yaparlar ve onu kolaylaştırmak için bu imeceye eğlence havası katmayı da unutmazlarmış. Bu imecelerde yaşlı kadınlardan genç kızlar sadece işi değil, maniler söylemeyi de öğrenirlermiş. Bazen yardıma gelen gençler ve çalışan kızların arasında mani atışmaları da yapılmış.

Hacılarda halı dokuyan kızların söyledikleri manilerde nasıl halı ve halıcılıkla ilgili konular geçiyorsa, çuha dolduran ve kendirden kumaş yapan Tatar kızlarının söyledikleri manilerde de çuha ve kendir ile ilgili konular geçmektedir. Ayrıca, doğal olarak bu tür manilerde hizmet ile aşk konusu el ele gelmektedir. En önemlisi de değişik boylardan olan Türk kızlarının değişik ülkelerde yaşamalarına rağmen şikâyetleri bile aynıdır: iş zor olduğundan onların benzi soluyor, bıkkınlık geliyor, bir de bu iş çıktıktan beri baba evine gelirin önemli kısmını sağladıklarından dolayı gelin gidemiyorlar.

* Bu makale, I. Hacılar Sempozyumu’nda bildiri olarak sunulmuştur (11–13 Mayıs 2007, Kayseri/Hacılar).
I. Hacılar Sempozyumu Bildirileri Kitabı’nda yayınlanmıştır (Kayseri, 2008, s. 187-199).

Hacılarda:

Halı dokurum halı,
Bitmiyo gavur malı
Şu halılar çıkalı
Kızların benzi sarı¹

Tatarlarda:

Ay tulası, tulası, Ah çuhası çuhası
Tulası qayçan bulası? Çuhası ne zaman olacak?
Bu tular bulmasa,
Bez şuşında qunası.² Bu çuhalar olmazsa
Bizler burada konacak.

Hacılarda:

Eni kenar bitmiyo
Çividisi yitmiyo
Şu halılar çıhalı
Kızlar gelin gitmiyo³

Tatarlarda:

Tula basam, tula basam Çuha dolduruyorum, çuha,
Tula ber dä iramıy. Çuhası da olmuyor.
Keşelärgä kiyaw kilä, - Kime görücüler gelir,
Bezne berkem soramıy.⁴ Bizi kimse sormuyor.

Manilerden, Hacılarda halı dokuyan kızların kendilerine özgü bir hayalleri olduğunu da öğrenebiliriz: kazandıkları paraya bilezik satın almak gibi.

Armuda dal olayım
Dalına gül olayım
Halıyı dohuyup da
Bir bilezik alayım⁵

Bu hayal Tatar kızları için de geçerli olmuştur. Tatar köylerinde kızlar eskiden yaptıkları el işlerini satıp ya da birine bedelli işe gidip kazandıkları paraya genelde gümüş bilezik satın alırlarmış. Kazan Tatarlarında bu konuyu ele alan bir mani korunmamış olsa da XX. yüzyıl başında yaşayan yazar Alimcan İbrahimov'un "Tatar Kadını Neler Görmez" adlı uzun hikâyesinde bir Tatar kızının kendi gücü ile kazandığı paraya kendine bilezik satın almayı hayal ettiğini görebiliriz. Fark şu ki, Türk kızlarının altın bileziğe düşkün oluşları kadar Tatar kızları da gümüş bileziği benimsemişlerdir.

Hacılarda halı dokuma geçim kaynağı olduğundan dokuyucu kızlar manilerde bu halıları satabileceklerini, onlardan kazanacakları parayı da düşünmektedirler. Tatar kızları farklı olarak

¹ . Avcı, Pakize. *Hacılar ve Yöresi Halkbilimi Ürünleri*, Erciyes Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Bitirme tezi: Kayseri, 2004, s. 56–63.

² Bayazitova, F. Tatar Halkının Beyrem Hen Könküleş Yolaları. Tatarstan Kitap Neşriyatı: Kazan, 1995, s. 99.

³ . Özdemir, Mustafa. *Hacılar (Kayseri Hacıları) ve Tüm Hacılar topluluklarının Tarihleri ile Buldukları Yerler*, Kayseri, 1984, s.16.

⁴ Möhemmetcanov, R. Başkörtstan İk Buyı Tatarlarının Yola İcatı. Ufa, 1982, s. 59.

⁵ . Zümrüt Avcı, Hacılar, 1927 doğumlu, okur-yazar değil, beş çocuk annesi, dul (Temmuz 2004 tarihinde Dr. Bayram Durbilmez tarafından yapılan derleme)

kendir ve çuha doldurma işlerini genelde ticarî bir amaçla değil de kendi ihtiyaçlarını karşılamak için yapmışlardır.

Dokuma tezgâhlarında genelde evli olmayan kızlar çalıştığından dolayı manilere de doğal olarak aşk, sevgiliyi övme, ayrılık, özlem, istediği biri ile evlenememe, en iyi durumda sıladan en kötü durumda da yârden ayrılma gibi konular işlenmiştir. Sözgelimi, halı ya da kendir dokuyan bir kız sevgilisinin herkesten daha yakışıklı olduğunu bildirir.

Hacılarda:

Atladım çıktım eşiği	Bağ benim bâçe benim,
Sofrada goydum kaşığı	İçinde gönce benim,
Benim yârim billahi	Dokunmayın a kızlar,
Hacılar'ın yahışığı ⁶	O çiçek, işte benim ⁷ .

Tatarlarda:

Eh töymä, töymä, töymä,	Ah düğme, düğme, düğme,
Töymäläre ber genä...	Eşsizdir düğmeleri.
Kara minem söygänemä –	Bak sen benim sevgilime -
Çaçäk atqan göl genä! ⁸	Çiçek açmış gül gibi.

Kızların sevgilisine olan duygularını anlatan manilerin doldurma olan ilk iki dizesinde işlemeli mendilin anılması da bir rastlantı değil tabii. Hem Tatarlarda hem Anadolu'da kızın bir gence işlemeli mendil hediye etmesi ona gönül verdiğinin habercisidir.

Hacılarda:

Mendil yaptım köşeli,
İçi çiçek döşeli,
Hiç âşam olmuyo,
Senden ayrı düşeli⁹.

Tatarlarda:

Qulyawlıgım körän körän,	Koyu renkli mendilime
Mäk çäçkäsenä töräm;	Gelincikler işledim;
Kükrägemdä canım niçek:	Göğsümde canım nasılsa
Min sine şulay küräm.(3577) ¹⁰	Seni o kadar sevdim.

Kızların iş sırasında söyledikleri manilerde sevgiliye özlem konusu da sık işlenmektedir.

Meselâ Hacılarda:

Yüce dağ başına ekin ekilmez,
Yağmur yâmayıncı koku sökülmez,

⁶ Avcı, Pakize. *Hacılar ve Yöresi Halkbilimi Ürünleri*, 2004, s. 56 (1925 Hacılar doğumlu, Pakize Gürdoğan'dan yapılan derleme)

⁷ Avcı, Pakize. *Hacılar ve Yöresi Halkbilimi Ürünleri*, 2004, s. 57 (1925 Hacılar doğumlu, Pakize Gürdoğan'dan yapılan derleme)

⁸ *Beyremner, Tuylar Öçen. Tamaşa Ürneklere*. Rannur: Kazan, , 1999, s. 143.

⁹ Avcı, Pakize. *Hacılar ve Yöresi Halkbilimi Ürünleri*, 2004, s. 62 (1925 Hacılar doğumlu, Pakize Gürdoğan'dan yapılan derleme)

¹⁰ *Tatar Halk İcatı. Kısa Cırlar*. Tatarstan Kitap Neşriyatı: Kazan, 1976, s. 260.

Ayrılıh zor,
Hasretlik hiç çekilmez¹¹

Tatarlarda:

Sanduğaçlar qayda tora?
Mamıqlı oyalarda;
Ayrılıudan qıyın hällär
Yuq ikän dönyalarda.¹²

Bülbüller nerede yaşar?
Pamuktan yuvalarda.
Ayrılıktan beter haller
Yokmuş bu dünyalarda.

Bazen de manilerde kız, yiğidin uzun süre onu istemeye gelmemesinden şikâyetçi olur.

Hacılarda:

Halıya dokeller ilvanlı çiçek,
Yolla araba da yanına goçek,
Bı yılda gelmezsen,
Ağılar içek¹³.

Tatarlarda:

Bezneñ qarşızda almağaçlar
Ber botağı altı almalı.
Yeget, alır bulsañ al tizräk.
Uramğa çığarlığım kalmadı.¹⁴

Bizim qarşımızda elma ağaçları
Bir dalı da altı elmalı.
Yiğit, alır olsan çabucak al
Caddeye çıkacağım kalmadı.

Ayrıca, bu gibi şikâyetini bildiren kıza hem Hacılar'da hem Tatarlarda erkeğin verdiği cevabın da benzer olması ilgi çekicidir.

Hacılarda:

Yazmalar içinde kandilli yazma,
Alırım kız seni âlayıp gezme,
Gözeller içinde,
Benzini bozma¹⁵.

Tatarlarda:

Beznen qarşızda quş muyellar,
Muyellarga qunğan bılbillar.
Alırım canıyım almy kalmam,
Äzräk uza töşsen bu yıllar.¹⁶

Karşımızda bitişik kuşkirazı
Bitişik kiraza konmuş bülbüller.
Alırım canım, almadan kalmam da
Biraz geçiversin bu günler.

Her iki toplumda “Anadan geçilir, yârden geçilmez” anlamını içeren manilere de rastlanır. Bu maniler, sevginin hangi coğrafyada yaşanırsa yaşansın, insanı büyüdüğü ailesinden koyuverecek ve gönül verdiği insanın peşine düşürecek kadar güçlü bir duygu olduğunu bir kez daha kanıtlar.

¹¹ Avcı, Pakize. *Hacılar ve Yöresi Halkbilimi Ürünleri*, 2004, s. 63 (1925 Hacılar doğumlu, Pakize Gürdoğan'dan yapılan derleme)

¹² *Tatar Halk İcatı. Tarihi Hem Lirik Cırlar*. Tatarstan Kitap Neşriyatı: Kazan, 1988, s. 361.

¹³ Avcı, Pakize. *Hacılar ve Yöresi Halkbilimi Ürünleri*, 2004, s. 61 (1923 Hacılar doğumlu, Ahmet Avcı'dan yapılan derleme)

¹⁴ *Tatar Halk İcatı. Tarihi Hem Lirik Cırlar*. Tatarstan Kitap Neşriyatı: Kazan, 1988, s. 233.

¹⁵ Avcı, Pakize. *Hacılar ve Yöresi Halkbilimi Ürünleri*, 2004, s.63 (1925 Hacılar doğumlu, Pakize Gürdoğan'dan yapılan derleme)

¹⁶ *Tatar Halk İcatı. Tarihi Hem Lirik Cırlar*. Tatarstan Kitap Neşriyatı: Kazan, 1988, s. 232.

Hacılarda:

Karşıdan gelir atlı
Halı heybesi katlı
Anam babam sağ olsun
Hepisinden yar tatlı¹⁷.

Tatarlarda:

Agıydelgä yar yaqın Akidil'e kıyı yakın
Yar yaqınğa su salqın Ondan işte su salkın
Tapqan baqan ata-anadan Doğurup büyüten anne-babadan
Caniñ söygän yar yaqın¹⁸ (2238) Candan sevdiğin yâr yakın.

Manilere sevgilisinden veya eşinden ayrı düşen kızların ya da kadınların duyguları da yansıyor:

Hacılarda:

Adana asmasıyım
Nazilli basmasıyım
Eşimden ayrılalı
Ben verem hastasıyım¹⁹

Tatarlarda:

Qulımdağı yözegemneñ Elimdeki yüzüğüme
İsemnäre Hacärder; Verdiğim ad Hacer'dir,
Yaratıp söygän yarıñnan Gönülde seven yârinden
Ayırılı äcälde.²⁰ (3564) Ayı düşmek eceldir.

Askere giden genci memleketinde kalan sevgilisi ya da eşi ile görüştüren tek araç da eskiden bütün toplumlarda mektup olmuştur.

Hacılarda:

Al elmayı ver narı
Asgere savdım yâri
Yüzünü goremiyom
Mekdubu gelse bâri²¹

Tatarlarda:

Küper başqayları küklär çaçäk: Köprübaşında mavi çiçekler,
Awızlığın alıp at cibär, Oralara atı salıver.
Atna araları altı la kön, Hafta içi altı gündür,
Altı könnär torma qat cibär.²² Altı gün bekletme mektup yaz.

¹⁷ Zümrüt Avcı, Hacılar, 1927 doğumlu, okur-yazar değil, beş çocuk annesi, dul (Temmuz 2004 tarihinde Dr. Bayram Durbilmez tarafından yapılan derleme)

¹⁸ *Tatar Halık İcatı. Kısa Cırlar*. Tatarstan Kitap Neşriyatı: Kazan, s. 192.

¹⁹ Zümrüt Avcı, Hacılar, 1927 doğumlu, okur-yazar değil, beş çocuk annesi, dul (Temmuz 2004 tarihinde Dr. Bayram Durbilmez tarafından yapılan derleme)

²⁰ *Tatar Halık İcatı. Tarihi Hem Lirik Cırlar*. Tatarstan Kitap Neşriyatı : Kazan, 1988, s. 259.

²¹ Zümrüt Avcı, Hacılar, 1927 doğumlu, okur-yazar değil, beş çocuk annesi, dul (Temmuz 2004 tarihinde Dr. Bayram Durbilmez tarafından yapılan derleme)

²² Bayazitova, F. *Kereşenner: Tel Üzençeleklere Hem Yola İcatı*. Matbuğat Yortı: Kazan, 1997, s. 194.

Bayram sırasında söylenen manilere gelince Hacılarda bayramlaşma manileri genelde Ramazan bayramında söylenilir. Yetmiş yıla yakın bir süre içinde dinsizlikle yüz yüze kalan ve dinî bayramlarını geleneklere uygun bir şekilde kutlayamayan Kazan Tatarları bayramlaşma manilerini ancak Nevruz ve Narduğan bayramlarında söylemişlerdir. Ama Hacılarda da Tatarlarda da komşulara söylenen bu manilerin bitiş sözleri aynıdır: “Bayramınız mübarek ola”:

Hacılarda:

Besmeleynen çıhtım yola,
Selam verdim sağa sola,
Saygı değer komşularım
Bayramınız mübarek ola²³.

Tatarlarda:

Aç işegen kerebez,
Heyer-doğa kılabiliz,
Nevrüz eyte kilebez.

Aş-sıy kötep torabız
Nevrüz möberek bulsın!

Manilerin büyük bir kısmı hem Tatarlarda hem Türklerde düğün geleneği ile ilgili söylenmektedirler. Onlarda genelde evlenecek olan kız, anne-babasının bir kız çocuklarını yük olarak kabul edip mümkün kadar çabuk kayın evine vermelerinden, ayrıca kendi köylerinden biri ile evlendirmeyip gurbete gönderdiklerinden şikâyetçi olur.

Hacılarda:

Ana kızın çoh muydu?
Bir kız sana yuk müydü?
Goca Hacılar içinde
Hiç isterim yoh muydu?²⁴

Tatarlarda:

Aq yapmalarga törgänsez, Ak kundağa sarmışsınız
Ahaq ideme änkäyem? Akik miydim, anneciğim?
Ahaq kebek lä satıp birdeñ, Akik gibi de satıverdın
Artıq ideme ätkäyem?²⁵ Fazla mı idim babacığım?

Hem Kazan Tatarlarında hem Hacılarda düğün geleneği sırasında söylenen manilerde gelin giden kızın doğduğu köyü, kardeşleri ve kız arkadaşları ile vedalaşma konusu da çok belirgindir.

Hacılarda:

Hamamda yunduğum daşlar,
Gölgelendiğim ağaçlar,

²³ Avcı, Pakize. *Hacılar ve Yöresi Halkbilimi Ürünleri*, 2004, s. 57 (1925 Hacılar doğumlu, Pakize Gürdoğan'dan yapılan derleme)

²⁴ Avcı, Pakize. *Hacılar ve Yöresi Halkbilimi Ürünleri*, 2004, s. 56 (1927 Hacılar doğumlu, Zümrüt Avcı'dan yapılan derleme)

²⁵ *Tatar Halk İcatı. Yola hem Uyun Cırları*. Tatarstan Kitap Neşriyatı: Kazan, 1980, s. 96

Eşler, doslar, kız gardaşlar,
İşde geldim gidiyom,
Sılamı terk idiyom²⁶.

Tatarlarda:

İşekkâyem aldı, ay bütägä,	Avlu içi, ah ufak ot bitmiş,
At ayaqqayların kütärä;	At da nallarını kaldırmış.
Tuğançaçaylarım, sau bulıǵız,	Kardeşlerim hoşça kalın,
At cigelgän miña kitärgä. ²⁷	Götürececek atım koşulmuş.

Türk toplumlarında gelin gelen kız kaynana, görünce ve kayınları ile aynı evde yaşamak zorunda olmuştur ve onlar tarafından genelde dışlanıp çok zorluk görmüştür. Bu durum Tatar kızları için de geçerli idi. Hacılardan derlenen manilerde kızların kaynanalarıyla pek anlaşamadıkları, çektirdikleri karşılığında kaynanalarına ceza istediklerini görebiliriz:

Kaynanayı nitmeli,
Merdivenden itmeli,
Tangur tungur düşerken,
Giriden siyritmeli²⁸.

Kayseri yakınlarındaki Kültepe-Kaniş Höyüğü'nde, 1948 yılından beri kazı çalışmalarına başkanlık eden Prof. Dr. Tahsin Özgüç, günışığına çıkartılan çivi yazılı tabletlerde, M.Ö 2000 yılına ait önemli bilgilere rastlandığını ve iki ezeli rakip olan gelin-kaynana arasındaki anlaşmazlığın dört bin yıllık bir geçmişi olduğu belgelerle ispatlandığını söylemiştir. Bundan 4 bin yıl önce yaşayan genç bir kadın, kocasına gönderdiği çivi yazılı mektupta: “Annenden çok çekiyorum, bana büyük kötülük yapıyor. Artık bunu taşıyacak halim kalmadı. Bir an önce dön ve beni bu kadından kurtar” diyor. Kocasının Kaniş'ten geri dönmemesi üzerine dertli gelin, eşine gönderdiği ikinci mektubunda ise “Çocukların da büyüdü, onlara da söz dinletemiyorum. Annen ve çocukların beni öldürmeden çabuk gel.” diye yazıyor. Adam, aldığı mektuplara rağmen Mezopotamya'ya geri dönmüyor ve Kaniş'te ölüyor. Demek ki, bu yörede kaynana-gelin anlaşmazlığına dair ilk veriler dört bin yıl önceye gidiyor. Tatar manilerinde ise kaynanaya ceza verme motifine rastlamıyoruz. Tatar gelinleri kaynana korkusunu daha çok düğün öncesi yaşarlar ve sonra da korktukları başlarına gelince artık dayanmaktan başka çareleri kalmaz. Fakat hem Tatar kızları hem Hacılarda yaşayan kızlar için ortak olan bir şey daha var: Kaynananın yanında korkulacak görünmenin de olması:

Tatarlarda:

Qaynanam quyǵan büläklär	Kaynana hediyeleri
Komaçtan, yonnan tügelme;	Kumaştan, yünden deǵildir;
Kaynişneñ tele bik ütken,	Görümcenin dili sivri
Yılanlar çaqqan şikelle. ²⁹	Yılan sokmuş gibidir.

²⁶ Avcı, Pakize. *Hacılar ve Yöresi Halkbilimi Ürünleri*, 2004, s.60 (1925 Hacılar doğumlu, Pakize Gürdoğan'dan yapılan derleme)

²⁷ *Tatar Halk İcatı. Yola hem Uyın Cırları*. Tatarstan Kitap Neşriyatı: Kazan, 1980, s. 95.

²⁸ Avcı, Pakize. *Hacılar ve Yöresi Halkbilimi Ürünleri*, 2004, s.61 (1927 Hacılar doğumlu, Zümrüt Avcı'dan yapılan derleme)

²⁹ *Tatar Halk İcatı. Tarihi Hem Lirik Cırlar*. Tatarstan Kitap Neşriyatı: Kazan, 1988, s. 76.

Hacılarda:

Kaynanam gazan garası
Görümcem Allah belası
İkisini de bir günde
Soksun eşek arısı³⁰.

Tatar manilerinde gelin olacak kıza kötü kaynanadan bahseden bazen de etrafındakiler olur:

Señelem kitäseñ çit-yatqa
Tamağña ütmäs aşlarıñ.
Yılan telle usal qaynanañ
Aşar inde sineñ başlarıñ.³¹

Kardeşim, yaban ele gidiyorsun,
Yiyemezsin oturup aşını.
Yılandilli kötü kaynanan
Yer artık senin başını.

Bir de Anadolu'da bir ailede bir erkekten ziyade yaşlı olan kadının hâkimiyeti sürerken Tatar ailelerinde en son sözü söyleyen kayınbaba olmuştur. En kötü huylu kaynana bile eşinden geçerek gelinini azarlayamamıştır.

SONUÇ

Gördüğümüz gibi Tatarlarda ve Hacılarda mani söyleme geleneği benzer ortamlarda (dokumacılık işi sırasında, bayramda, düğün geleneği içinde, asker yolunu beklerken vb.) gerçekleşmiş ve bu manilerde benzer konular işlenmiştir. Aynı zaman bu benzerliklerin yanında yer alan farklılıklar da göze çarpmaktadır. Doldurma olan ilk iki dizede doğal olarak her yöreye özgü doğa görünüşleri tasvir edilmiştir. Meselâ Hacılarda söylenen manilerde ağaç ve bitki türleri olarak bu ülkeye özgü olan armut, nar, Adana asması geçmektedir. Kazan Tatarlarının söyledikleri manilerde ise elma ağacı ve kuşkirazı anılmaktadır. Ayrıca, dağlık bir yöre olduğundan Hacılarda sık sık “yüce dağlar” diye söylenilir, Kazan Tatarları daha çok düz vadilere sahip bir coğrafyada yaşadıklarından dolayı manilerde de genelde çayırar ve Akidil nehri geçer.

Bu gibi farklılıklara rağmen Kazan Tatarlarında ve Hacılarda söylenen manilerden yola çıkarak her iki tarafta da aynen kullanılan bazı kelimelere de rastlanmıştır:

Hacılarda:

Kazan Tatarlarında:

“ağı”	“ağu”	(zehir)
“yunduğum”	“yuwinu”	(yılanmak)
“doslar”	“duslar”	(dostlar)
“ürüyo”	“öre”	(havlıyor)
“bı yıl”	“bıyıl”	(bu sene)
“çişme”	“çişme”	(çeşme)

Ayrıca, hem Hacılarda (genel olarak Anadolu'da) hem Kazan Tatarlarında edebî Türkçe'de ince söylenen “k” sesi benzer bir şekilde daha kalın olarak “q” ya da “g” olarak telaffuz edilir: gızlar/ qızlar, gaçtı/ qaçtı vb.

³⁰ Avcı, Pakize. *Hacılar ve Yöresi Halkbilimi Ürünleri*, 2004, s. 61 (1927 Hacılar doğumlu, Zümrüt Avcı'dan yapılan derleme)

³¹ *Tatar Halık İcatı. Yola hem Uyn Cırları*. Tatarstan Kitap Neşriyatı: Kazan, 1980, s. 105.

Hacılarda yer adları arasında “Gıray” ve “Tatar” kelimelerinin kullanılması ise Hacılarda Tatar kökenli ailelerin olabileceğini akla getirmektedir.

Türkiye'nin küçük bir yöresi olan Kayseri/Hacılarda mani söyleme geleneği ile Tatar Türklerinde mani söyleme geleneği arasında kıyaslama yöntemi ile yapmaya çalıştığımız bu araştırma bize ilginç sonuçlar vermiştir. Çalışkan ve becerikli Tatar ve Türk bayanları çeşitli coğrafyada yaşamalarına rağmen iş ile geçen hayatlarını renklendirmek ve içlerindeki duyguları dışarıya vurmak için maniler söylemişlerdir. En önemlisi de, değişik boylardan olan ve birbirlerinden çok uzak kalan Tatar ve Türk kızlarının bu manilerde söyledikleri şikâyetleri, hayattan olan beklentileri ve umutları bile aynıdır.

KAYNAKLAR

- Avcı, Pakize. *Hacılar ve Yöresi Halkbilimi Ürünleri*, Erciyes Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Bitirme tezi: Kayseri, 2004.
- Avcı, Zümrüt Hacılar, 1927 doğumlu, okur-yazar değil, beş çocuk annesi, dul (Temmuz 2004 tarihinde Dr. Bayram Durbilmez tarafından yapılan derleme)
- Bayazitova, F. *Tatar Halkının Beyrem Hen Könküleş Yolaları*. Tatarstan Kitap Neşriyatı: Kazan, 1995.
- Bayazitova, F. *Kereşenner: Tel Üzençeleklere Hem Yola İcatı*. Matbuğat Yortı: Kazan, 1997.
- Beyremner, Tuylar Öçen. Tamaşa Ürneklere*. Rannur: Kazan, 1999.
- Möhemmetcanov, R. *Başkortstan İk Buyı Tatarlarının Yola İcatı*. Ufa, 1982.
- Özdemir, Mustafa. *Hacılar (Kayseri Hacılar) ve Tüm Hacılar topluluklarının Tarihleri ile Buldukları Yerler*, Kayseri, 1984.
- Tatar Halık İcatı. Kıska Cırlar*. Tatarstan Kitap Neşriyatı: Kazan, 1976.
- Tatar Halık İcatı. Tarihi Hem Lirik Cırlar*. Tatarstan Kitap Neşriyatı: Kazan, 1988.
- Tatar Halık İcatı. Yola hem Uyn Cırları*. Tatarstan Kitap Neşriyatı: Kazan, 1980.